

J. L. FISCHER

## DOCENTSKÉ ZAČÁTKY NA BRNĚNSKÉ FILOZOFICKÉ FAKULTĚ

### Z Listů o druhých a o sobě\*

Obvyklá lhůta, než ministerstvo schválilo návrh docentury, bývala tři měsíce. U mne byla přirozeně mnohem delší. Jistě došlo v ministerstvu k politickým intervencím proti mé docenture a stejně jistě bylo ministerstvo samo nad ní v rozpacích. Platil jsem přece za „státoborný“ element a ke všemu docentura sociologie byla vyložené politicum. Na dovršení děkanem toho roku byl prof. Julius Glücklich, profesor všeobecných dějin, v jádře sice dobrák, ale timidní dobrák, z jehož strany nebylo možno čekat nějakou ráznou intervenci v ministerstvu. Přes to vše začátkem května 1927 ministerstvo mou docenturu schválilo. Možná proto, že ministrem školství nebyl právě žádný příslušník českých koalovaných stran, nýbrž Slovák Milan Hodža. Ale toho se jenom dohaduji. Snad byly i nějaké intervence v můj prospěch, o nichž jsem nevěděl — ale na tom konec konců nezáleží. Jde-li člověk od jedné životní porážky ke druhé, proč by se karta nemohla také jednou obrátit?

Poněkud horší byly morální svody, jimiž na mě působila vyhlídka docentury. Podléhal jsem jim chvílemi, až jsem se sám před sebou musil stydět. Ale právě jen chvílemi, než jsem je se sebe setřásl.

Protože letní semestr již příliš pokročil, nemělo smyslu, abych ještě zahajoval svá čtení. Ale hned od počátku jsem uvažoval o tématu své nástupní přednášky. Měla být programová, co mi však stále chybělo, byl právě alespoň nějaký určitý program. Protože mě nejvíce znepokojovala soudobá kulturní problematika, rozhodl jsem se, že se ji pokusím zvládnout, i když jsem ještě nevěděl jak. A dal jsem svému nástupnímu čtení poněkud honosný a až příliš náročný název „Budoucnost evropské kultury“.

---

\* Úryvek je z autorových pamětí „Listy o druhých a o sobě“, d. II., kap. 9, druhá verze z r. 1963. Název úryvku připojila editorka. Ostatní kapitoly z doby Fische-rova brněnského působení (Z dob kolem sborníku Fronta, Jiří Mahen, Index aj.) jakož i řada dalších byly publikovány jinde. — Ed. pozn.: *Jarmila Fische-rová*.

Do vlastní práce jsem skočil po hlavě, tj. nevěděl jsem, k čemu vlastně dospěji, ani k čemu bych měl dospět. Pokusil jsem se o něco jako silácký výkon.

Naštěstí to dopadlo poněkud lépe, než se dalo čekat, i když jen potud, pokud šlo o retrospektivní, tedy historickou část mých výkladů. Ujasnil jsem si „mechanistický“ ráz novodobé kulturní orientace a s tím jsem se tehdy také zhruba spokojil. Stopoval jsem tuto mechanistickou orientaci od vzniku moderní přírodovědy, tedy navazoval jsem vlastně jen na své těsně předcházející náběhy, včetně „Útěku před starou filozofií“. Zjišťoval jsem, že konvencionalismem i pragmatismem byl (teoretický) mechanismus pouze degradován, zatímco nejvášnivější odpůrce že mu vyvstal až v Bergsonovi. Ani jeho ani novovitalistická kritika neskýtaly však dostatečných záruk pro nový myšlenkový přelom, kdyby se mu prý nebylo dostalo stejně účinné, jako v počátcích bezděčné pomoci ze strany sociologie. Stručně jsem se dotkl těch sociologických poznatků, z nichž vyplývalo, že hospodářské zřetele samy o sobě nejsou činitelem vývojetvorným, a vyhrotil tyto letmé poznámky požadavkem metodologického zvratu, vykládat skutečnostní útvary prismaticem nejsložitějších a nikoli nejjednodušších, jako až dosud, v přesvědčení, že výsledkem tohoto pojetí bude zlidštěný svět místo dosavadního zmechanizovaného, jako adekvátnější, plnější a bohatší pokus o vyjádření skutečnosti a jejího řádu.

V druhé části svých výkladů jsem se pokusil dovodit, že teoretickému útvaru mechanismu odpovídá na poli hospodářském kapitalismus, mezi nimiž jsem se pokoušel zjišťovat strukturní totožnost, takže na vývoj devatenáctého století bylo by lze nazírat pod zorným úhlem prostupování jednotlivých sociálních složek tímto dvojjediným duchem mechanismu a kapitalismu i více méně účinných reakcí proti němu. V souvislosti s tím jsem přiznával, že Marxova teze o dominujícím vlivu hospodářských zřetelů v sociálním dění platí v rámci kapitalistické společnosti, a to tím více, čím je daná společnost kapitalisticky vyspělejší. Kapitalismus totiž tíhne k jedinému, svrchovanému a vševládnému monopolu. V důsledcích toho stal se „smělým usurpátorem i všech prostředků moci: podmanil si je a uvedl v poslušnou závislost. Vede války, uzavírá mír, vyhlašuje zákony a kupuje duše“. Jako podlehl evropský člověk expanzi kapitálu, podlehl i svému druhému výtvaru, stroji: i on ze služebníka se stal pánem, přizpůsobivším svého tvůrce k vlastnímu obrazu: odlidštil a zautomatizoval ho, takže monopolu stanul po boku rekord a standard, aby vespolek tvořily trojjednotu ducha kapitalismu. Z reakcí proti nadvládě kapitálu jsem se stručně zmínil o socialismu, vytýkáje mu vnitřní nepropracovanost i politickou neúčinnost (kromě oblasti Sovětského svazu). Přesto pozitivní jeho sílu jsem spatřoval ve víře v dokonalejší a lidštější společenské přístí, živené odporem i odbojem proti sociálnímu dnešku a schopné, aby se stala účinnou složkou při vzniku nové kultury.

O rázu této nové a hledané kulturní orientace jsem však mnoho určitého říci nedovedl. Jen tolik, že bude odmítnutím dosavadního mechanistického prototypu, na jehož místě se mi hodně nezřetelně rýsoval

obraz skutečnosti stíženě jakoby neklidem, jemuž v lidské oblasti by prý nejspíše odpovídala touha po dokonalosti. Tak se mi světové dění rýsovalo jako „panorama úchvatných i skličujících dobrodružství, stále nově podnikaných, rozbíjejících zákony zvyku a tvořících nové formy, které — svádějice k opakování — zpevní v nová pouta zvyku“. Pak to, co nazýváme přírodní zákonitostí, by bylo prostým výrazem pro statistický průměr dění, zautomatizovanou formou toho, co kdysi bylo tvůrčím aktem. Pokud jde o smysl tohoto dění, resp. jeho rozběhů, zjišťoval jsem, že nemá jediného a konečného cíle, jako ho nemá touha po dokonalosti: zná jen trvalé překonávání, nový neklid a s ním vždy nový cíl. Tento herakleitovský věčný proud jsem se pokusil zpevnit v sled řádových forem, z nichž každá jako by byla sama o sobě — dočasným — cílem odsouzeným k tomu, aby byl vystřídán novým.

Tyto stránky mého nástupního čtení byly snad tím nejlepším, co jsem tehdy dovedl říci, ale co jsem nedovedl ještě dlouho a dlouho dostatečně zdůvodnit a rozvést. Zato domněle základní podmínka, v níž jsem spatřoval prvý krok k překonání „ducha tíže“ nastoleného mechanismem, totiž renesance evropského individualismu, byla jen krokem z nouze, k němuž jsem se tápavě rozhodl, abych alespoň nějak naznačil protivu k odlišné, zmechanizované a vše nivelizující „moudrosti“ kapitalismu.

„Výrazem tohoto osvobozeného a zlidštěného světa — uzavíral jsem — bylo by: v ohledu individuálním — nahrazení staré představy bohatství novou: bohatý je ne ten, kdo získává bez konce, ale bez míry dává. V ohledu sociálním — nahrazení dosavadní zmechanizované služebnosti lidské práce stroji restaurací bezprostředního poměru tvůrce k dílu. — Což by znamenalo: nahrazení kategorie ekonomie intenzitou, rozlohy hloubkou, kvantity kvalitou. Místo poddanství hmotě nadvláda nad ní po všech stránkách lidské činnosti. Místo individuální izolace v stádním mechanismu tvůrčí samota v kolektivním společenství při vytváření nového cíle. — Místo kulturního prototypu zmechanizovaného světa — protyp světa lidského a zlidštělého. Uvolnění všech zdrojů evropské tvořivosti k budování nového řádového díla: katedrály osvobozeného lidství“, kterou jsem tehdy dovedl symbolizovat jen osnovnými principy katedrály — gotické.

Toto vše bylo v nejlepším případě jen naznačeno, většinou jen kuse a místy i vadně. Nicméně byl zde alespoň jakýsi rámeček jakž takž skloubený, který se zdál skýtat dostatečnou oporu, abych se mohl odvážit rozběhů určitějších. V každém případě: osobně jsem neměl dojem, že bych jen a jen tápal. Ty orientační body, které jsem si vytyčil, byly sice leckde spíš vytušené než jasně viděné, ale byly to orientační body. Záleželo jen na tom, jak si s nimi dále poradím.

Dosažení docentury bylo pro mě i velkou událostí i velkým dobrodružstvím. Událostí proto, že jí byly odčiněny mé dosavadní životní prohry, takže olomoucké vyhnanství přestávalo být vyhnanstvím, zejména když bylo nyní již zřejmé, že dříve či později vezme za své. Velkým dobrodružstvím proto, že jsem se pouštěl na dráhu zcela novou a neznámou, která se mi rýsovala jen a jen samými smělymi perspektivami, ale jejichž obtíž a úskalí jsem si vůbec nebyl vědom.

Mé nástupní čtení se konalo počátkem školního roku v menší posluchárně v prvním poschodí — netroufal jsem si zvolit velkou posluchárnu v přízemí, aby nečišela poloprázdnou. Účast byla slušná, posluchárna byla celá zaplněna — mohl jsem být spokojen. Vím sice, že posluchárna byla plná, ale nevím, kdo vše ji zaplnil, protože jsem skoro nikoho neviděl. Jistě tam byla řada mých nových brněnských známých, nevím ani, kdo z profesorů přišel, jistě tam přišla řada posluchačů ze zvědavosti. Jen na paní Lily Stiassnou (Gertruda, provd. Sekaninová byla její nejstarší dcerou) se zvlášť pamatuji, nenadál jsem se, že bude vážit cestu až z Německého Brodu.<sup>1</sup>

Svátečních dní je málo, ale mnoho všedních. A ty teď začínaly.

Jako soukromý docent jsem měl povinnost číst dvě hodiny týdně. (Docentura sama byla čestnou funkcí, nebyla tedy honorována.) Povinnost je navštěvovat neměl nikdo. Pro posluchače byly vlastně časovou přítěží, protože z nich nekynul žádný zkušební zisk. Pokud na ně posluchači vůbec chodili, činili tak ze soukromého zájmu. Ke všemu sociologie nebyla vůbec zkušebním oborem (jen při rigorózech) a zkušební předmět jí nejbližší, filozofie, neskýtal pro středoškolskou aprobaci zrovna valných vyhlídek (filozofická propedeutika se vyučovala v posledních dvou třídách středních škol gymnaziálního typu po dvě hodiny týdně).

Na to vše jsem nemyslel, tak nějak samozřejmě jsem předpokládal, že posluchačů přijde dost a dost.

Nepůsobila mi starost ani jiná věc, mnohem závažnější. Neučil jsem nikdy na střední škole, a proto jsem neměl toho nejmenšího ponětí, co to znamená být připraven týdně na dvě hodiny nepřetržitého a souvislého výkladu. Ke všemu jsem ve své pýše ohlásil dvouhodinové čtení o sociologii evropské kultury a nepřišlo mi vůbec na mysl, že téma tak široké mnohonásobně překračuje moje znalosti, schopnosti i časové možnosti zvládnout přípravu na ně.

Čtení jsem stanovil na poslední dopolední hodiny. Nevěděl jsem vůbec, jak tomu bylo s rozvrhem přednášek a cvičení, nevěděl tedy ani, že profesori, zejména starší, okupovali všechny dopolední hodiny, takže nějaký mladý docent s nimi nemohl konkurovat.

A tak, když jsem — příštího dne či týdne — vcházel do posluchárny — vidím ještě dnes její zavřené dvěře před sebou a s nimi se mi vybavuje moje napjaté, polouzkostné, polosebejisté očekávání — s velkým smutkem a s ještě větším zklamáním jsem zjišťoval, že v posluchárně byli roztroušeni posluchači — čtyři. Těžší ránu mé ctižádosti si bylo sotva lze představit. Celé čtení mi rázem odpadlo od srdce (a slova hořkla v ústech) — ke všemu příprava na další hodiny nejen mi měla absorbovat všechn volný čas, ale ani tento čas nestačil, abych mohl zvládnout

<sup>1</sup> Autor zde naráží na tříměsíční německobrodské (havlíčkobrodské) působení na základě svého inzerátu v Národní politice a Prager Tagblatt krátce po složení doktorátu (od listopadu 1919 do ledna 1920) jako vychovatele či preceptora v rodině, v níž se seznámil i s rodinou Stiassných. Obšírněji o tom píše v jedné z předchozích kapitol Listů. — Poznámka editorky.

své téma — jedno ke druhému — nevím ani, vydržel-li jsem až do konce semestru a jak.

Což samo o sobě nebylo žádným neštěstím.

Od prvé chvíle totiž, kdy jsem mohl působit na vysoké škole, jsem byl rozhodnut, že budu konat „seminární cvičení“. To sice nebylo přípustné, ale věděl jsem, že tuto nesnáz lze snadno obejít. Ohlásil jsem prostě jako druhé čtení „vybrané kapitoly ze současné sociologie“ — co a jak tam budu tropit, už bylo zcela vedlejší a také nepodléhalo žádné kontrole. A ohlásil jsem je na týž den odpoledne.

Přinesl jsem sebou několik knih, které jsem chtěl zadat k referování. A byl jsem — po dopolední zlé zkušenosti — i nyní připraven na to nejhorší. K mému velkému, tentokrát radostnému překvapení hemžilo se — v téže malé posluchárně v prvním poschodí — nějakých 15 až 20 posluchačů, tedy počet, který předstihl všechna má očekávání.

Ožil jsem přirozeně, vyložil posluchačům, proč dávám seminární metodě přednost před běžným čtením: jde mi o to, překonat žákovskou pasivitu, s níž většinou přijímají přednášenou látku a učit se s nimi zacházet s problémy, když alespoň jeden z posluchačů je dobře obeznámen s tím, co má být probíráno, nemohou-li už být s tím obeznámeni všichni. A konečně že mi jde o to, aby každý z nich se na svém referátu učil elementárním zásadám vědeckého postupu a vědecké kritiky.

Tento pokus měl úspěch. Býval jsem na svá cvičení vždy dobře připraven a rozměľňoval v nich své vědění v drobných i drobnějších mincích, tak dobře, jak jen jsem dovedl.

Nevím, položil-li jsem si kdy tehdy otázku, jak se ti mladí lidé na mě dívají. Stačilo mi, tuším, že jsem vzbudil jejich zájem. Až když se stalo, že jsem rozepsal tyto paměti, vytvořila se mi otázka, kterou jsem právě nadhodil, spolu s dostatečnou zvědavostí, jaká asi bude odpověď na ni.

Jednu z nich zaznamenávám. Je od paní Hany Novotné, provdané Novotné, dcery prof. Fr. Novotného, která patřila k mým prvním posluchačům:

„Asi v druhém roce mého vysokoškolského studia . . . objevilo se jméno docenta J. L. F. prvně v seznamu přednášek filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. My, studentky „velké“ filozofie,<sup>2</sup> znaly jsme už klidný a srozumitelný způsob přednášení prof. A. Bláhy, náročné a hluboce prožívané přednášky prof. Hoppeho i velké kouzlo osobnosti zahynuvšího docenta Uhra; v docentu F. setkaly jsme se s člověkem odlišného osobitého chování i názorů. Přednášel, tuším, Úvod do sociologie (což je menší autorčin omyl) a tam jsme jej my, úplní nováčci, viděly poprvé. Byl mladý, živý, neformální a velmi přátelský, ale asi nebyl nikdy středoškolským profesorem a neznal možnosti a znalosti průměrných studentů. Jeho sečtělost a znalosti byly ohromující — ale

<sup>2</sup> Filozofie se totiž dala kombinovat s druhým předmětem, třeba s češtinou nebo dějepisem, jako hlavní zkušební předmět, nebo také jako „malý“ zkušební předmět s dvěma jinými, kupř. s češtinou a latinou (Č, L, f) apod.

předpokládal totéž u nás. Vracela jsem se z první přednášky se stohem knih anglických, německých a francouzských — ostatním jazykům jsem se ubránila —, které jsem měla prostudovat nebo které jsem už měla znát. Dala jsem se poctivě do práce, s jakým výsledkem už nevím, ale připravili jsme mu asi my studenti mnohé zklamání, jak jsem poznala v soukromém styku, kdy s námi sedával a hovořoval po schůzích redakce Indexu v brněnském Avioně. Přesto se asi za celá dlouhá léta nezměnil, soudím to podle toho, že nedávno (musilo to být v r. 1956, pozn. J. L. F.) přišla si ke mně vypůjčit jedna dálková studující všechny Platonovy spisy pro dílčí zkoušky u prof. F. Jeho náročnost donutila tedy celé generace studentů filozofie nespokojit se pouze studiem skript, nýbrž studovat — třeba s námahou — samy prameny filozofie a sociologie“.

(Pochopitelně je v této vzpomínce mnoho nadsázky — tak náročný jsem nebyl, abych zavaloval posluchače stohem knih, z nichž měli referovat, ale pokoušel jsem se nutit je ke skutečné práci.)

Pravda je, že jsem býval náročný, pro průměrné posluchače někdy snad až příliš náročný. Ale pravda je také, že jsem se věnoval zvýšenou měrou všem posluchačům, kteří něco slibovali. Nebylo jich tak docela málo, i když jich ovšem bylo méně než těch ostatních.

Mezi prvými byl Bruno Zwicker, ze všech mých posluchačů i žáků mému srdci nejmilejší. Pocházel ze židovské drobné živnostenské rodiny svitavské a byl celým svým zjevem, gesty i mluvou jakoby zakřiknutý. Skromný až k nenáročnosti, neobyčejně bystrý i pilný, ale prost vši ctižádostivosti, sliboval dorůst do jednoho z nejschopnějších našich sociologů. Nedorostl. Vzal za své v Osvětimi r. 1941 pro účast na ilegálním odbojovém hnutí komunistickém (pokud jsem informován). Zůstala po něm jen řada referátů, hlavně v Sociologické revui, jejíž dokumentační část (zejména pečlivá bibliografie knižní i časopisecká) byla z většiny jeho dílem.

Jedna věc vrhala však v té době velmi nemilé stíny: práce v knihovně (rozuměj Studijní knihovně v Olomouci, kde byl autor tehdy zaměstnán — pozn. ed.). Nenáviděl jsem ji přímo, zdálo se mi, že mi ubírá vzácný čas, který jsem přece měl i chtěl věnovat studiu — a pochopitelně jsem své úřední povinnosti knihovnické vykonával od získání docentury nerad, jen tolik, kolik jsem musil.

Naštěstí tento stav netrval příliš dlouho. Prof. Vl. Hoppe byl větším dílem nemocen, pamatuji se, že jsem ho během svých cest do Brna zahlédl jednou na fakultním nádvoří. V osobním styku jsme nebyli vůbec. Protože byl nucen opět zažádat o zdravotní dovolenou, byl jsem pověřen, abych po dobu jeho nemoci vedl za něj filozofický proseminář a snad i seminář. Prakticky to pro mě znamenalo, že jsem mohl zažádat o dovolenou v knihovně — pamatuji se dobře, byla to nejprve dovolená jen částečná, později, když jsem byl pověřen vlastně plným úvazkem, dovolená úplná.

Nyní, kdy jsem konečně mohl přednášet i filozofii, byla má spokojenost naprostá, zejména když nešlo o běžná čtení, ale o cvičení. Vyžíval jsem se v nich se vším svým poměrně ještě mladým temperamentem a pokoušel o umění pedagogické. Spočívalo po mém soudu ani ne tak

v tom, srozumitelně reprodukovat a vyložit jednotlivé filozofické zjevy či -ismy, nýbrž v tom, naučit posluchače filozoficky myslet. K tomu nejvhodnějším podkladem se mi zdály vybrané filozofické texty, které by byly pokud možno v rukou všech posluchačů, aby se mohli s rozebíraným autorem seznámit z vlastní četby a s prospěchem sledovat vlastní rozbor jeho názorů.

Musil jsem však k svému nemilému překvapení zjistit, že v seminární knihovně byla sice slušná řádka knih o různých filozofech, ale že v ní chyběly texty nejvýznamnějších filozofů: málo z Platona, nic z Aristotela, nic z Leibnize, z ostatních nejvýš po jednom exempláři. Vymohl jsem si tedy právo spoludisponovat seminární dotací (i když se to neobešlo bez hořkosti ze strany prof. Rostohara, který za nepřítomnosti Hoppovy spravoval filozofický seminář) a začal jsem nakupovat texty, texty a zase texty. (Později jsem se zanášel plánem vydat celou řádku takových vybraných textů, třeba přímo při semináři — k jeho uskutečnění však už nedošlo.) Shlížel jsem se od svých mladých let v předso-kraticích (a čím jsem starší, tím se v nich shlížím víc a víc), věnoval jsem jim proto v prosemináři zvýšenou pozornost. Jeden rok prosemináře býval věnován starověké filozofii, druhý rok novověké, pak teprve následoval seminář. Přirozeně že všechna má čtení ani cvičení nebyla vždy stejně dobrá. Na proseminářích jsem si však dával nejvíce záležet, z nich si také posluchači odnášeli největší zisk. Proto se stávalo, zhusta, že můj proseminář navštěvovali posluchači ještě jednou, když už pokročili do semináře.

Nepřestával jsem nikdy být náročný, sledovat mé výklady bývala tak trochu namáhavá práce. Dovedl-li jsem vykládat dost srozumitelně hned při prvních svých proseminárních pokusech, nedovedu přirozeně říci. Plukovník Gellner, který je navštěvoval (v rámci svých příprav k habilitaci z dějin lékařství), říkával tak trochu s úsměvem, že by se ty mé prosemináře měly vlastně jmenovat postsemináře. Ale v tom bylo jistě trochu přehánění. Pravda byla asi ta, že jsem neměl ještě dost pedagogických zkušeností, abych při vši snaze po přesnosti vyjadřování se dovedl vyjadřovat dost srozumitelně.

Se svým nástupním čtením jsem byl spokojen, tak spokojen, že jsem uvažoval o tom, neměl-li bych je — rozšířené — publikovat v cizině. Protože jsem tehdy ovládal jen němčinu tak dobře, abych se mohl odvážit text sám koncipovat, byla volba celkem jednoduchá. Největší nešnáz byla s nakladatelem. Nebyl jsem ani znám, ani jsem neměl žádné styky. Vedle pochybné opory, kterou mi skýtala má nová akademická hodnost, mohl jsem spoléhat jen na hodnotu své práce. Procházel jsem v duchu jednotlivá známá německá nakladatelství a zdálo se mi, že nejlépe by zapadala má — dosud nenapsaná — knížka do vydavatelského programu Drei Masken Verlag v Mnichově. Dopsal jsem tedy ještě týž podzim do Mnichova a tázal se, byli-li by ochotni podobnou publikaci vydat. Korespondence s nakladatelstvím se nedochovala, jsem proto odkázán na svou poměť. Odpověď došla takřka obratem: abych poslal rukopis. Odpověděl jsem, že rukopis dodám (asi někdy začátkem příštího roku). Protože jsem byl absorbován přípravou na svá čtení a ještě vázán

úřadem, termín jsem nedodržel. S německou přesností přišel z nakladatelství dotaz, co je s rukopisem. Omluvil jsem se a navrhl další termín, tuším květnový, který jsem již dodržel. (Dochovaný německý prvopis je datován začátkem dubna 1928.) A čekal jsem na odpověď. Myslím, že ani ona nedala na sebe příliš dlouho čekat. Ale co hlavního, byla kladná. Nakladatelství bylo ochotno knihu vydat, nepamatuji se však, zda již v prvním dopise či až v dalším žádalo o příspěvek na vydání v částce 1000 Kč, s odůvodněním, že jde o knihu neznámého autora, jejíž vydání bude spojeno s většími — propagačními — výlohami. O těch tisíc korun nebylo, nevěděl jsem však, jak k nim honem přijít. V těch nesnázích spadla mi jako s nebe nabídka prof. Bláhy, abych za něho převzal šesti-hodinový kurs v univerzitních extenzích, tuším že v Brně, ale nevím už o čem. Honorář za dvouhodinovou přednášku činil 400 Kč (polovinu z toho hradily extenze ze své dotace), tedy dohromady to bylo 1200 Kč. Ale trvalo chvíli, než jsem se vzmožil na žádanou částku a než jsem mohl odpovědět nakladatelství, že s jejich podmínkou souhlasím. Sotva jsem odeslal svůj dopis, hned druhý, nejdéle třetí den došel nový dopis z nakladatelství — podněcený asi mým delším mlčením — že je ochotno mou knížku vydat i bez příspěvku.

To byl pro mě nesporně velký morální úspěch, snad největší, který mi má knížka vynesla, rozhodně tak velký, že mě vůbec nenapadlo chtít dané slovo brát zpět.

Při přepracování jsem podržel původní osnovu svého čtení, jen jsem je mnohem podrobněji rozvedl. V prvé části jsem se pokusil začlenit do základního mechanického schematu i novodobé filozofické myšlení, což šlo sice hladce u scientismu nejrůznějších odstínů včetně naturalistického monismu, ale znělo málo přesvědčivě u systémů racionalistických z toho prostého důvodu, že jsem tehdy — dnes nechápu vůbec, jak to bylo možné — přehlédl či neviděl tak do očí bijící okolnost, jakou je „subjektivistické“ zakotvení celého novodobého evropského myšlení, ačkoli u jednoho z nejvýznamnějších jeho zakladatelů, R. Descarta, leželo přímo na dlaní. Partii o sociologii jsem rozšířil o stručný výklad a kritiku Durkheimova sociologického objektivismu a mezi symptomy měnící se situace ve vědách přírodních jsem uvedl i teorii relativity, ovšem jen tak, jak jsem jí tehdy rozuměl, což znamená vlastně: nerozuměl. Šťastnější bylo rozvedení dalších částí, sevřený, ale — myslím — dost výstižný nástin kapitalismu včetně jeho politického doprovodu, demokracie. I zde mi sice ucházel zmíněný „subjektivistický“ = individualistický moment, ale jinak není mnoho, co bych těmto partiím vytknul. Čte se v nich rozvinuta i teze o „správních nezakotvenosti“ demokratických režimů a také stručný nástin socialismu je méně nezdařilý než v původním nástupním čtení. Ve výhledech opět vycházím z požadavku renesance individualismu, ale vzápětí ho oslabuji i omezují důrazem na „zlidštění“ všech vztahů společenských a jako náznak svého budoucího pojetí „skladebné“ společnosti používám Tönniesova rozlišení „Gesellschaft“ a „Gemeinschaft“ (česky asi: sespolitost a souspolitost), které se pokouším osvětlit rozdílem organizací „přímých“ a „nepřímých“ dle toho, jak „přímo“ (osobně) či „nepřímo“ (věcně) jsou do nich začleněny příslušné subjekty.



Následuje (skoro zbytečně vsunutý a poněkud zkrácený) exkurs o mezinárodní politické situaci přejatý ze sborníku Fronta a předposlední kapitola, skicující mou „herakleitovskou“ vizi světa. Bohužel jsem — během tisku — připojil na závěr ještě překlad „Traktátu o věcech božských“ (z Nových Čech 1928), který jsem na přání nakladatelství nadepsal jen Výhledy na náboženství. Bohužel proto, že tento traktát sem vůbec nezapadal a mohl jen zmást čtenáře, pokud šlo o mé vlastní názory, rozuměj o východisko ze soudobé krize. Byl jsem přece tehdy i později přesvědčen, že žádnou náboženskou vírou, resp. pouhou náboženskou vírou nemůže být tato krize řešena, že její řešení stojí před námi spíše jako úkol, který sami musíme vzít na sebe a řešit ho podle vlastních sil i na vlastní odpovědnost. Jestli kdo snad cítil potřebu toto řešení si fundovat nábožensky, mě už zde nezajímalo, protože to bylo zhola vedlejší.

Nehledě k tomu všemu: tak úplně špatná tato moje studie nebyla, i když se — pokud šlo o její prognózy — příliš ztrácela ve všeobecných náznacích. Podobně asi soudilo i nakladatelství, když se ji rozhodlo vydat. Odezvu — pokud jsem mohl soudit podle několika referátů, které mi později nakladatelství zaslalo — příliš valnou neměla, i když těch několik referátů o ní vyznívalo kladně.

Ostatně jednu výhodu mi tato knížka přinesla přesto: na jejím podkladě jsem si mohl rozšířit svou veniam legendi ze sociologie ještě na obor dějin filozofie (potvrzení ministerstva školství je datováno 16. 4. 1930). Byl jsem od té doby tedy i „úředně“ uznaným filozofem.

